Az egyéni és társas gazdaságok gazdasági szerepének főbb jellemzői a magyar mezőgazdaságban

HARANGI-RÁKOS MÓNIKA – SZABÓ GÁBOR – POPP JÓZSEF

Kulcsszavak: bruttó kibocsátás, bruttó hozzáadott érték, szövetkezés, növénytermelés, állattenyésztés.

ÖSSZEFOGLALÓ MEGÁLLAPÍTÁSOK, KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

Az elemzés célja annak bizonyítása a mainstream felfogással szemben, hogy az egyéni gazdaságok jelentős szerepet töltenek be a magyar mezőgazdasági termelésben. Több adatbázist felhasználva, a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) eddig nyilvánosan nem publikált adataira és a 2010. évi Általános Mezőgazdasági Összeírás (ÁMÖ) anyagaira, valamint az Agrárgazdasági Kutató Intézet (AKI) tesztüzemi adatbázisára támaszkodva, egyszerű statisztikai eszközök alkalmazásával jutottunk következtetéseinkre. (Megjegyezzük, hogy a mezőgazdasági kibocsátási adatok az egyes adatbázisokban eltérő módon kerülnek kiszámításra, ezért az egyes táblázatokban közölt adatok közvetlenül nem hasonlíthatók össze!) A 2010. év ÁMÖ-adatai alapján fontosnak tartjuk kiemelni, hogy napjainkban a széles értelemben vett egyéni gazdaságok több mint egyötöde kifejezetten árutermelő céllal működteti gazdaságát. A Mezőgazdasági Számlarendszer eddig nem publikált adatai alapján az egyéni és a társas gazdaságok bruttó kibocsátásának termékcsoportonkénti elemzésére került sor. A bruttó kibocsátásra irányuló vizsgálatok során egyértelműen bizonyítottuk, hogy a vizsgált kilenc növénytermesztési ágazat közül hétben – köztük a gabonaágazatban is – az egyéni gazdaságok meghatározó szerepet játszanak. Ezzel szemben az állattenyésztési főágazatban egyértelműen és növekvő mértékben a társas vállalkozások dominálnak. Az AKI által eddig nyilvánosan nem publikált, az árutermelő gazdaságok 2001–2011 közötti kibocsátására vonatkozó adatait vizsgálva kiderült, hogy a 4 ezer euró standard termelési értéknél (STÉ) nagyobb egyéni gazdaságok csoportja az elmúlt évtizedben növelte szerepét e mutatók tekintetében.

Az egyéni gazdaságok túlnyomó része kizárólag saját fogyasztásra termel. Ugyanakkor hibás az a közkeletű szemlélet, amely a mezőgazdasági tevékenységnek csak az árutermelő funkcióját tartja hasznosnak. A saját fogyasztásra előállított termékek közvetve hozzájárulnak az exportárualapok növeléséhez, az élelmiszerimport mérsékléséhez, így növelik a hazai élelmiszer-ellátás biztonságát is. Ezen túlmenően a vidéki munkalehetőségek teremtésében is fontos szerepük van. Az összes évi mezőgazdasági munkaerőegység 82%-a az egyéni gazdaságokban került felhasználásra 2010-ben. Az egyéni gazdaságok árutermelő pozíciója erősítésének alapvető feltétele társulási készségük erősítése különböző szövetkezési formációkba való szerveződésük segítségével. Legfontosabb következtetésünk, hogy hibás szemlélet és gyakorlat az egyéni gazdaságokat homogén tömegként kezelni.

Javasoljuk, hogy mind az egyéni, mind a társas gazdaságok körében induljanak kutatások a belső struktúrák vizsgálatára.

BEVEZETÉS

A magyar politikai életben és a szakmai közvéleményben hosszú idő óta meddő viták folynak a kisüzemek (jellemzően egyéni gazdaságok) és a nagyüzemek (jellemzően társas vállalkozások) gazdasági-társadalmi, és jóval kevésbé környezeti szerepéről. A viták meddőségét jórészt az okozza, hogy az elmúlt két évtizedben a társas vállalkozások tevékenységének vizsgálatánál – kevés kivételtől eltekintve – egyoldalúan a gazdasági, versenyképességi szempontokat helyezték előtérbe, míg az egyéni gazdaságokkal kapcsolatos elemzések erősen háttérbe szorultak. Ugyanakkor a *Központi Statisztikai Hivatal* (KSH) gazdaságszerkezeti összeírásai, valamint az *Agrárgazdasági Kutató Intézet* (AKI) kiadványai és tesztüzemi adatbázisa sokoldalú vizsgálatokra nyújtott lehetőséget. A szakírók hajlamosak a társas gazdaságokat, illetve az egyéni gazdaságokat homogén csoportokként kezelni. Egyetértünk *Kapronczai (2013:1)* véleményével, mely szerint: „... a társas és egyéni gazdaságok esetében nem »tiszta« kategóriákról beszélünk. A társas gazdaságok közt ugyanis nagy számban találunk kft. vagy bt. formában működő »kvázi« családi gazdaságokat, és az egyéniek közt is több ezer hektáron gazdálkodó nagyüzemeket. Ráadásul Magyarországon az adójogi szabályok miatt szétváló ökonómiai és jogi üzemkategória még inkább homályosítja a transzparenciát."

A kapcsolódó szakirodalomról két tanulmányunk (*Harangi-Rákos – Szabó, 2011, 2012*) *adott áttekintést.* Kiemelkedő fontossága miatt felhívjuk az olvasó figyelmét a FALU c. folyóiratban 2008-ban kibontakozott eszmecserére (*Elek, 2008; Forgács, 2008a, 2008b; Nagy, 2008*), melynek során a szerzők nyomatékosan felhívták a figyelmet a mezőgazdasági kistermelők gazdasági és társadalmi szerepének fontosságára. A kistermelők változó piaci feltételek közötti tevékenységének dilemmáit tárgyalja a *Csáki – Forgács (2008)* szerzőpáros regionális kitekintésben.

Udovecz et al. (2012, 387. o.) tanulmányukban arra keresték a választ, hogy „milyen tényezők különböztetik meg a sikeres, tartósan jövedelmező üzemeket a sikertelen, veszteséges vagy jobb esetben stagnáló gazdaságoktól".

Egyetértünk *Csáki Csaba* közelmúltban tett nyilatkozatával: „A mezőgazdasági termelők, a gazdaságok sokszínűsége jellemző a világ szinte valamennyi országára. (...) Hatékony mezőgazdasági termelés különböző méretekben folytatható. A kisüzemnek és a nagyüzemnek egyaránt lehetnek előnyei meghatározott körülmények és emberi feltételek között. Ezért a jövő kihívásaira való felkészülés a gazdaságok sokszínűségének elfogadását igényli az agrárpolitikában." (*Csáki, 2012, 28. o.*)

Említést érdemel a következő megállapítás is: „... alapvető különbséget kellene tenni az árutermelő és az önellátó, illetve szociális gazdaságok (pl. szociális földprogram) között. Az előbbi sikerességét alapvetően az elért jövedelem, míg az utóbbiét az önellátás mértéke mutatja..." (*Buday-Sántha, 2011, 296. o.*).

A mezőgazdasági termelők, s különösen a kis- és közepes gazdálkodók számára az eddiginél jóval nagyobb mértékben szükség lenne a horizontális és a vertikális kooperációk, ezen belül a szövetkezeti együttműködések erősítésére (*Buday-Sántha, 2011; Csáki, 2012; Nagy, 2012; Szabó G.; 2011*).

A legújabb szakirodalmi források közül hiánypótlónak tartjuk az AKI kollektívájának a mezőgazdasági foglalkoztatásról szóló munkáját (*Biró – Székely, 2012*).

Összességében elmondható, hogy az egyéni gazdaságok jelentősége a kárpótlási folyamat lezárulásával megerősödött. Számos kisgazdaság jött létre Magyarországon a rendszerváltást követő időszakban, azonban számuk az ezredforduló környékén lassú csökkenésnek indult, és ez a tendencia napjainkban is tart. Ez a koncentrációs

folyamatnak, az életképtelen kisgazdaságok fokozatos eltűnésének a következménye. A mezőgazdaság elsődleges feladata az élelmiszer-termelés, mégse feledkezzünk meg arról, hogy a vidék eltartóképességéhez is hozzájárul, munkahelyeket tart fenn és hoz létre, sőt a táj és a környezet védelmét is ellátja. Ebből kiindulva az *egyéni gazdaságok – a társas vállalkozásoknál többnyire kedvezőtlenebb kibocsátási és hatékonysági mutatóik ellenére – jelentős szerepet játszanak Magyarország mezőgazdaságában.*

A GAZDASÁGOK SZÁMÁNAK, TERMELÉSI TÍPUS ÉS GAZDASÁGI CÉL SZERINTI MEGOSZLÁSÁNAK ALAKULÁSA AZ ÁMÖ-ADATOK TÜKRÉBEN

A gazdaságok számának alakulása a 2000–2010 közötti időszakban

A magyar mezőgazdaság sajátos kétpólusú üzemszerkezetű, amit a nagyobb méretű gazdaságok és a kisüzemek túlsúlya jelent. A középüzemek súlya a rendszerváltást követően kezdett növekedni, de napjainkra sem vált meghatározóvá. Az *Általános Mezőgazdasági Összeírás* 2000–2010 közötti időszak adatait elemezve megállapítható, hogy a társas vállalkozások száma némileg növekedett, míg az egyéni gazdaságoké[1] folyamatosan és erősen csökkent (2000-ben még 958 534 egyéni gazdaságot tartottak nyilván, számuk 2010-re 567 ezerre csökkent). Ez a folyamat az EU-csatlakozás után is folytatódott, így 2010 nyarán 8,6 ezer gazdálkodó és 567 ezer egyéni gazdaság adatainak felmérésére került sor (1. ábra). Az utóbbi adat arra utal, hogy az egyéni gazdaságok számbavételénél a gazdaságküszöb mértékét igen alacsonyan állapították meg, ugyanakkor rajtuk kívül még közel 1,1 millió háztartásban (ház körüli és az üdülőkhöz tartozó kertekben) folytattak mezőgazdasági tevékenységet (*Kapronczai, 2011*).

A bemutatott folyamatot támasztja alá a trendszámítás eredménye is. A társas vállalkozások száma évente átlagosan 320 gazdasággal gyarapodott, míg az egyéni gazdaságoké 93 ezerrel csökkent. A társas vállalkozások esetében 0,56-os, az egyéni gazdaságoknál pedig 0,93-os R^2 értéket kaptunk. Ennek értelmében az első esetben kisebb pontossággal, míg a második esetben nagy pontossággal illeszkednek az adatok a trendvonalhoz. Az egyéni gazdaságok csökkenő trendjének változatlansága esetén belátható időn belül a sertés- és a baromfiállomány további visszaesése várható.

A gazdaságok megoszlása termelési típus szerint

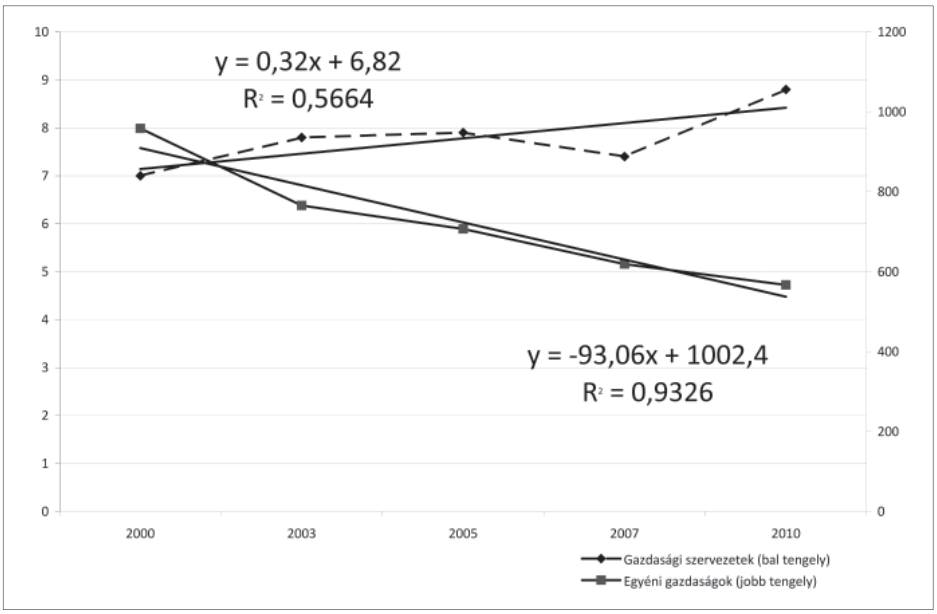
Az uniós csatlakozás utáni években a növénytermesztés és az állattenyésztés bruttó kibocsátáson belüli aránya eltolódott a növénytermesztés javára. A növényi kultúráknál az árnövekedés elsősorban a növényi termékek (gabona, olajnövény stb.) globális termelői árának növekedésével függ össze. A gabonafélék és az olajnövények áremelkedéséhez a világszerte növekvő bioüzemanyaggyártás is hozzájárult. A növénytermesztő gazdaságok aránya a legmagasabb mindkét gazdaságcsoportban, sőt arányuk nőtt az uniós csatlakozás óta, így 2010-ben az egyéni és társas gazdaságok mintegy fele e gazdaságtípusba tartozott (2. ábra). Ennek a folyamatnak a döntő oka, hogy a KAP elsősorban a GOFR-növények termelését támogatja.

A 2010. évi ÁMÖ-adatokhoz képest a *vegyes gazdálkodást* folytató gazdaságok aránya a társas vállalkozásoknál szerény mértékben nőtt, míg az egyéni gazdaságoknál ezek aránya olyan mértékben csökkent, amilyen mértékben a *növénytermesztéssel* foglalkozóké bővült (valószínű, hogy a vegyes gazdálkodást végző gazdaságok

[1] Egyéni gazdaság: a mezőgazdasági tevékenységet folytató háztartás és az adószámmal rendelkező egyéni vállalkozás által működtetett gazdaság, amely elérte vagy meghaladta a meghatározott gazdaságküszöböt.

1. ábra

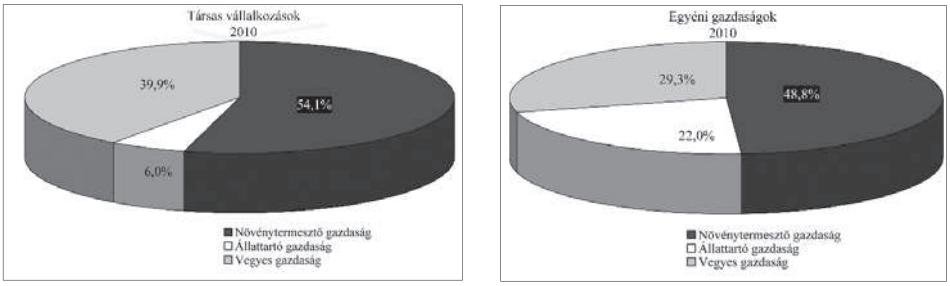
A gazdaságok számának alakulása (ezer gazdaság)

Forrás: saját szerkesztés KSH, 2010 alapján

2. ábra

A gazdaságok megoszlása a termelés típusa szerint 2010-ben (%)

Forrás: saját szerkesztés KSH, 2010 alapján

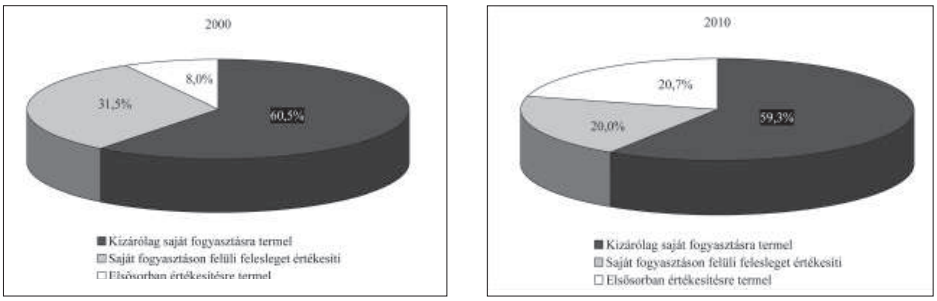
egy része felhagyott az állattartással és a jobban jövedelmező növénytermesztési profilra váltott át) (*Harangi-Rákos – Szabó, 2012*). *Az állattartó gazdaságok* körében az egyéni gazdaságoknál megmaradt a 22% körüli részarány, míg a társas vállalkozásoknál ez az érték 6%-ra csökkent, ennek ellenére az állatállomány kétharmada (nagyállategységben számítva) a társas vállalkozások tulajdonában van.

Az egyéni gazdaságok gazdálkodási célonkénti megoszlásának alakulása

A 2000. évi Általános Mezőgazdasági Összeírás (ÁMÖ) adatai alapján megállapítható, hogy az egyéni gazdaságok jelentős hányada, közel 60%-a csak önellátási céllal foglalkozott mezőgazdasági termeléssel. Csupán 32%-uk értékesítette a megtermelt termékek saját szükségleten felüli részét,

3. ábra

Az egyéni gazdaságok gazdálkodási célonkénti megoszlásának alakulása

Forrás: saját szerkesztés KSH, 2008; KSH 2011a alapján

az elsősorban értékesítésre termelő gazdaságok aránya pedig mindössze 8%-ot tett ki (3. ábra).

Napjainkban az összes egyéni gazdaságot vizsgálva kitűnik, hogy a gazdaságok számának jelentős csökkenése mellett, a gazdálkodás céljait illetően a vizsgált időszakban a kizárólag saját fogyasztásra törekvők részaránya alig változott (60%). Ezzel szemben az elsősorban értékesítésre termelők aránya több mint kétszeresére (21%) nőtt, míg a saját fogyasztáson felüli többletet értékesítők részesedése 12%-ponttal csökkent. Összességében elmondható, hogy a *gazdálkodási cél szerinti hangsúly az árutermelés irányába kezd eltolódni,* amihez a fejlődőképes, árutöbbletet értékesítő gazdaságok szövetkezése is hozzájárulhat.

A MEZŐGAZDASÁGI ÁGAZAT KIBOCSÁTÁSÁNAK ALAKULÁSA A MEZŐGAZDASÁGI SZÁMLARENDSZER ADATAI ALAPJÁN

A mezőgazdasági kibocsátás és bruttó hozzáadott érték (GDP) alakulása szektorok szerint

A következőkben arra kívánunk rámutatni, hogy a *háztartások* – melyeknek a hátterét a széleskörűen értelmezett egyéni gazdaságok adják – szerepe a *Mezőgazdasági Számlarendszer* adatai szerint a mezőgazdaság, vad-, erdő- és halgazdálkodás gazdasági ág kibocsátásában és bruttó hozzáadott értékében kiemelkedő jelentőségű.

Az 1. táblázat adatai alapján megállapítható, hogy 2007–2010 átlagában a mezőgazdasági bruttó kibocsátás 55%-át adták a vállalkozások, 44%-át a háztartások, míg az állami részesedés elenyésző volt. A bázisidőszakhoz képest (2001–2003) a vállalkozásoknál 22%-os, míg a háztartásoknál 6%-os növekedés (az előző időszakhoz képest némi csökkenés) tapasztalható. A mezőgazdaság nemzetgazdasági kibocsátása folyó alapáron összességében 14%-kal nőtt a bázisidőszakhoz képest.

A bruttó hozzáadott érték esetében már eltérő arány mutatkozik. A mezőgazdaság bruttó hozzáadott értékéből a háztartások részesedése a vizsgált időszakban jóval magasabb volt, mint a vállalkozásoké, 2007–2010 átlagában 62:38 arányban. A 2001–2003 közötti időszakhoz képest a háztartásoknál és a vállalkozásoknál közel azonos mértékű növekedés (17, illetve 16%) volt tapasztalható (2. táblázat).

A BRUTTÓ KIBOCSÁTÁS ÉRTÉKÉNEK ÉS SZERKEZETÉNEK ALAKULÁSA AZ EGYES GAZDASÁGI CSOPORTOKBAN

Ezen fejezetben csupán a 2006–2010 közötti időszak vizsgálatára kerül sor, ugyanis a Központi Statisztikai Hivatal

1. táblázat
A bruttó kibocsátás alakulása a mezőgazdaságban szektorok szerint 2001–2010 között
(M. e.: folyó alapáron, M Ft)

Megnevezés	Bruttó kibocsátás		
	2001–2003	2004–2006	2007–2010
Vállalkozások	1 008 549	1 061 356	1 227 790
Háztartások	927 161	993 599	983 541
Állam	11 516	9 045	3 865
Nemzetgazdaság	1 947 226	2 064 000	2 215 196

Forrás: KSH, 2011b

2. táblázat
A bruttó hozzáadott érték alakulása a mezőgazdaságban szektorok szerint 2001–2010 között
(M. e.: folyó alapáron, M Ft)

Megnevezés	Bruttó hozzáadott érték		
	2001–2003	2004–2006	2007–2010
Vállalkozások	274 550	317 647	321 718
Háztartások	456 077	537 967	527 773
Állam	7 687	6 263	2 088
Nemzetgazdaság	738 314	861 878	851 579

Forrás: KSH, 2011b

ezen időszakra vonatkozóan bocsátotta rendelkezésünkre a bruttó mezőgazdasági kibocsátás *termékcsoportonkénti* adatait a társas vállalkozásoknál és az egyéni gazdaságoknál. A 3. táblázatban foglalt adatok egyértelműen azt bizonyítják, hogy az *egyéni gazdaságok mezőgazdasági outputjának összértéke meghaladta a társas vállalkozások kibocsátásának értékét*. A két főágazat teljesítményét vizsgálva szembetűnő, hogy míg a növénytermesztési és kertészeti termékek (növénytermesztés) terén az egyéni gazdaságok outputja a nagyobb, az élő állatok és az állati termékek (állattenyésztés) vonatkozásában a társas gazdaságok kibocsátása jelentősebb. *Amíg az ország növénytermesztési volumenének alakulását tehát nagyobb részt az egyéni gazdaságok, addig az állattenyésztését elsősorban a társas gazdaságok teljesítménye határozza meg.*

A társas gazdaságokban a *főágazatok aránya jóval kedvezőbb*, mint az egyéni gazdaságok esetében. Míg a társas gazdaságokban a vizsgált időszakban az állattenyésztés termelési értéke az összes kibocsátás felét adja, addig az egyéni gazdaságokban ez az arány mindössze 30% körüli. Ennek az a magyarázata, hogy az utóbbi évtizedben a társas vállalkozásoknak sikerült az állatállományukat stabilizálni, míg az egyéni gazdaságokban – különösen a sertés- és a baromfiállomány – továbbra is jelentős mértékben csökkent. Ehhez az is hozzájárult, hogy az EU-ban csak a kérődző állattartás élvez közvetlen támogatást.

A két gazdaságcsoport termelési szerkezete az egyes főágazatokon belüli termékcsoportok tekintetében eltérő módon alakult. Az ipari és a takarmánynövények magas aránya a társas gazdaságok, illetve a kertészeti növények és gyümölcsfélék kiemelkedően magas aránya az egyéni gazdaságok növénytermesztési outputjában nem okoz meglepetést. *Az viszont igen, hogy az egyéni gazdaságok több gabonát termelnek, mint a társas vállalkozások.*

3. táblázat

Az átlagos mezőgazdasági bruttó kibocsátás alakulása a 2006–2010 közötti időszakban

(M. e.: folyó termelői áron, M Ft)

Megnevezés	Összes gazdaság	Társas vállalkozás	%	Egyéni gazdaság	%
Gabonafélék (vetőmaggal)	444 226	189 244	42,60	254 981	57,40
Ipari növények	160 970	82 497	51,25	78 473	48,75
Takarmánynövények	39 884	22 823	57,22	17 061	42,78
Kertészeti termékek[2]	167 349	34 174	20,42	133 175	79,58
Burgonya (vetőmaggal együtt)	28 086	2 990	10,65	25 096	89,35
Gyümölcsfélék[3]	82 930	13 002	15,68	69 928	84,32
Bor	25 725	5 073	19,72	20 651	80,28
Egyéb növényi termékek	8 736	4 468	51,14	4 268	48,86
Növénytermesztési és kertészeti termékek[4]	*957 905*	*354 271*	*36,98*	*603 633*	*63,02*
Élő állatok	384 287	223 011	58,03	161 276	41,97
Állati termékek	191 054	125 236	65,55	65 818	34,45
Élő állatok és állati termékek	*575 340*	*348 247*	*60,53*	*227 093*	*39,47*
Mezőgazdasági termékek összesen	*1 533 245*	*702 518*	*45,82*	*830 727*	*54,18*

Forrás: KSH, 2012

Az ipari növényeknél viszont közel azonos mennyiséget termeltek 2006–2010 átlagában.

A rendszerváltás után *az állattenyésztési ágazatok voltak a mezőgazdaság legnagyobb vesztesei*. A pénzügyi és gazdasági válság, valamint a világpiaci és a magyar takarmányárak jelentős növekedése csak tovább súlyosbította az ágazat helyzetét. Az ágazat legnagyobb problémáját jelenleg az élelmiszerlánc szereplői közötti együttműködés és a mezőgazdasági szakismeret hiánya mellett a tőkeszegénység, ezzel együtt a kutatás, fejlesztés és innováció leépülése jelenti. További komoly probléma a belső fogyasztás erőteljes csökkenése, ezért az élelmiszer-gazdasági árualap elhelyezéséhez pótlólagos exportpiacokat kellett találni az éleződő nemzetközi versenykörnyezetben. Továbbá gondot jelent az állattenyésztésben az állatjóléti és a környezetvédelmi előírásoknak való megfelelés, mely pótlólagos beruházásokat igényel a termelők részéről, mert erre sem készültünk fel az EU-csatlakozás előtt.

Az élő állatok és az állati termékek esetében megfigyelhető a társas vállalkozások domináns szerepe. Az élő állatok esetében a társas vállalkozások folyamatosan növelték részarányukat, míg az egyéni gazdaságoknál folyó termelői áron csökkenés volt tapasztalható 2006-ról 2010-re. Ez elsősorban arra vezethető vissza, hogy a társas vállalkozások jobban tudtak alkalmazkodni a kialakult helyzethez, illetve megfelelni az EU által megszabott előírásoknak. Állati eredetű termékeknél már eltérő kép tapasztalható: mindkét gazdasági formánál ingadozás figyelhető meg. Összességében elmondható, hogy mind a társas vállalkozá-

[2] Friss zöldségek (karfiol, paradicsom, egyéb friss zöldségek); ültetvények és virágok (faiskolai termékek, virágok-dísznövények, karácsonyfa-telepítések)

[3] Friss gyümölcsök (étkezési alma, étkezési körte, őszibarack, egyéb friss gyümölcs); szőlő (étkezési szőlő, egyéb szőlő)

[4] Növénytermesztési és kertészeti termékek = Gabonafélék + Ipari növények + Takarmánynövények + Kertészeti termékek + Burgonya + Gyümölcsfélék + Bor + Egyéb növényi termékek

4. táblázat

A társas vállalkozások és az egyéni gazdaságok kibocsátásának alakulása a 2006–2010 közötti időszakban

Megnevezés	Társas vállalkozás		Egyéni gazdaság	
	átlag	CV%	átlag	CV%
Gabonafélék (vetőmaggal)	189 244	19,23	254 981	16,54
Ipari növények	82 497	27,40	78 473	20,73
Takarmánynövények	22 823	16,65	17 061	16,01
Kertészeti termékek	34 174	13,92	133 175	4,49
Burgonya (vetőmaggal együtt)	2 990	14,38	25 096	14,74
Gyümölcsfélék	13 002	7,46	69 928	9,92
Bor	5 073	28,10	20 651	17,92
Egyéb növényi termékek	4 468	21,93	4 268	14,42
Élő állatok	223 011	6,08	161 276	7,96
Állati termékek	125 236	10,46	65 818	7,86

Forrás: KSH, 2012

sok, mind az egyéni gazdaságok megőrizték részesedésüket az állati termékeken belül 2006-hoz képest.

A kibocsátás évenkénti változása

A növénytermesztésen belül (nyolc termékcsoport) a társas vállalkozásoknál 7,46-28,10%, míg az egyéni gazdaságoknál 4,49-20,73% volt a relatív szórás nagysága. Az állattenyésztési termékek (két termékcsoport) kibocsátási értékében a társas vállalkozásoknál 6,08-10,46%, míg az egyénieknél 7,86-7,96% volt a CV% (4. táblázat). Ezek alapján megállapítható, hogy az egyéni gazdaságok éves kibocsátási értékei a vizsgált időszakban – mind a növénytermesztési, mind az állattenyésztési termékek esetében – kisebb mértékben ingadoztak, mint a társas vállalkozások esetében.

Mindkét gazdaságcsoportban kiemelkedően magas volt a gabonafélék és az ipari növények kibocsátási értékeinek ingadozása. A növénytermesztés outputértékeinek nagyobb mértékű változása egyrészt a szélsőséges időjárási viszonyoknak, másrészt a világpiaci és termelői árak jelentős ingadozásának tudható be. A burgonya, a gyümölcsfélék és az élő állatok esetében a vizsgált időszakban az egyéni gazdaságok kibocsátása nagyobb szórást mutatott, mint a társas vállalkozásoké. V*árakozásainkkal szemben a másik hét termékcsoportnál az egyéni gazdaságok mutattak kiegyensúlyozottabb teljesítményt.* A növénytermesztési termékek kibocsátási értékében 2008-ban kimagasló eredményt ért el mindkét gazdálkodási forma. Ennek alapvető magyarázata a kedvező időjárási viszonyoknak köszönhető magas terméshozamokban keresendő. Az állati termékek kibocsátási értéke szintén 2008-ban volt a legmagasabb a vizsgált időszakban, ugyanis a magas hozamoknak köszönhetően csökkentek a takarmányárak.

AZ EGYÉNI ÉS A TÁRSAS VÁLLALKOZÁSOK GAZDASÁGI TEVÉKENYSÉGÉNEK NÉHÁNY MUTATÓJA AZ AKI TESZTÜZEMI ADATAI ALAPJÁN

Az AKI által rendelkezésünkre bocsátott egyes gazdaságcsoportok kibocsátására (bruttó termelési érték, mezőgazdasági alaptevékenység termelési értéke, bruttó és nettó hozzáadott értékek), bizonyos inputadatokra (mezőgazdasági terület, éves munkaerőegység) és a számosállatlétszámra vonatkozó adatok alapján eddig még nem

elemzett összefüggések feltárására nyílt lehetőség.

Fontos megjegyezni, hogy a *vizsgált adatbázisban szereplő egyéni és társas vállalkozások megfigyelt üzemszáma a vizsgált alapsokaságban jóval kisebb létszámú, mint az előző KSH-adatbázisokban*. Különösen igaz ez az egyéni gazdaságok vonatkozásában, hiszen 2011-ben a felmérésben szereplő 1537 egyéni gazdaság a 2010. évi Általános Mezőgazdasági Összeírás (ÁMÖ) keretében regisztrált, 4 ezer euró Standard Termelési Értéknél (STÉ-nél) nagyobb egyéni gazdaságokat reprezentálja, melyek száma 99 ezret tett ki az ÁMÖ-ben szereplő 567 ezer egyéni gazdaságból. A vizsgált 99 ezer egyéni gazdaság az összes egyéni gazdaság által használt földterület 88%-át művelte, és az összes STÉ 80%-át állította elő. E gazdaságok átlagos mezőgazdasági területe 2011-ben 28 hektárt tett ki és átlagosan 1 főt foglalkoztattak.

A 2011. évi felméréshez 388 társas vállalkozás reprezentálja a 6352 üzemszámot, melyek a gazdaságcsoport STÉ-jének gyakorlatilag a 100%-át állítják elő, illetve a földterületet is közel ilyen arányban használják. A társas vállalkozások átlagos mezőgazdasági területe 329 hektár, egy gazdaság átlagosan 11 főt foglalkoztat (*Keszthelyi – Pesti, 2012*).

Az egyes kibocsátási mutatók, illetve a mezőgazdasági terület, az éves munkaerőegység, illetve a számosállatlétszám *két gazdaságcsoport közötti megoszlását* mutatja az 5. táblázat.

• A magyar mezőgazdaságban a 2008–2011 közötti évek átlagában a bruttó termelési érték 42%-át, a mezőgazdaság alaptevékenységének 45%-át, míg a bruttó és a nettó hozzáadott értéknek közel a felét az egyéni gazdaságok adták.

• Az egyéni gazdaságok mezőgazdasági területe meghaladta a társas gazdaságokét (56%, illetve 44%).

• Az éves munkaerőegységben mért munkaerőlétszám kb. 60%-a dolgozott az egyéni gazdaságokban, ez alacsony munkatermelékenységre utal.

• A számosállatlétszám nagyobb hányadával (56%) viszont a társas gazdaságok rendelkeztek.

Megvizsgáltuk az egyes kibocsátási mutatók, illetve a mezőgazdasági terület, az éves munkaerőegység és a számosállatlétszám *dinamikáját* 2000–2011 között. Az EU-csatlakozás előtti hároméves, majd az ezt követő két négyéves időszak átlagadatai alapján levont fontosabb megállapítások a következők:

• A kibocsátási adatok tükrében az egyéni gazdaságok térnyerése egyértelműnek látszik, különösen a nettó jellegű mutatók (bruttó és nettó hozzáadott érték) tekin-

5. táblázat

A gazdaságcsoportok kibocsátási és inputadatainak megoszlási viszonyszámai a 2008–2011. évek átlagadatai alapján

(M. e.: %)

	Egyéni gazdaság	Társas vállalkozás	Összesen
Bruttó termelési érték	42,47	57,53	100,00
Mezőgazdasági alaptevékenység termelési értéke	44,73	55,27	100,00
Bruttó hozzáadott érték	49,14	50,86	100,00
Nettó hozzáadott érték	49,68	50,32	100,00
Mezőgazdasági földterület	55,80	44,20	100,00
Éves munkaerőegység	60,68	39,32	100,00
Számosállat	44,29	55,71	100,00

Forrás: saját szerkesztés Keszthelyi – Pesti, 2012 alapján

tetében, ami részben a használt földterületek növekedésének köszönhető (lásd 1. melléklet).

• A mezőgazdasági terület a vizsgált évtizedben némileg, 5,3%-ponttal az egyéni gazdaságokban növekedett jobban.

• Az árutermelő egyéni gazdaságok munkaerő-megtartó képessége lényegesen jobbnak mutatkozik, mint a másik gazdaságcsoportban, habár ez alacsony munkatermelékenységre is utal. Ezzel szemben a gazdasági társaságokban a munkaerőegységben mért dolgozói létszám közel 30%-kal csökkent, miközben a munkatermelékenység nőtt.

• A számosállatban mért állatállomány egyéni gazdaságokbeli stagnálásával ellentétben a társas vállalkozások állatlétszáma több mint 10%-kal csökkent.

Végezetül a két vizsgált gazdaságcsoport munkaerő-állományával[6], állatsűrűségével, továbbá területi és élőmunka-termelékenységével kapcsolatos mutatóit vizsgáltuk a 2001–2011 közötti időszakban. A fontosabb következtetések az alábbiakban foglalhatók össze:

• A területegységre jutó munkaerő-ellátottság az egyéni gazdaságokban magasabb, de mindkét csoportban egyértelmű csökkenést mutat.

• Az állatsűrűség a társas gazdaságoknál jóval (közel 60%-kal) magasabb, és mindkét csoportban csökkenő tendencia mutatkozik.

• A területi és az élőmunka-termelékenység a társas gazdaságoknál jelentősen meghaladja a másik gazdaságcsoportét.

• A költséghatékonyság viszont az egyéni gazdaságokban alakult kedvezőbben.

A fentiek alapján egyértelműen levonható az a következtetés, hogy az árutermelőnek tekintett egyéni gazdaságok gazdasági súlya jelentős a magyar mezőgazdaságban. Ugyanakkor az EU-csatlakozás utáni időszakban az egyéni gazdaságok nettó beruházási adatai – a 2009. és 2011. évek kivételével – negatív előjelűek voltak, azaz jelentős vagyonvesztésre került sor! A társas gazdaságok átlagát tekintve vagyonvesztés ugyan nem mutatkozik, de a vagyongyarapodás évi mértéke jelentősen visszaesett a 2002–2003. évek átlagához képest.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A szerzők köszönettel tartoznak az AKI Vállalkozáselméleti, valamint a KSH Mezőgazdasági Számlák Osztályának a szükséges adatok rendelkezésre bocsátásáért.

A tanulmány az OTKA (K 105730) támogatásával készült.

FORRÁSMUNKÁK JEGYZÉKE

(1) Biró Sz. – Székely E. (szerk.) (2012): A mezőgazdasági foglalkoztatás bővítésének lehetőségei vidéki térségeinkben. Agrárgazdasági Kutató Intézet, Budapest – (2) Buday-Sántha A. (2011): Agrár- és vidékpolitika. SALDO Kiadó, Budapest, 378 p. – (3) Csáki Cs. (2012): Merre tart a világ mezőgazdasága? Változó prioritások a világ agrártermelésében. In: Csete L. – Fehér I. (szerk.): A Duna két partján. Szent István Egyetem, Gödöllő, 17-31. pp. – (4) Csáki Cs. – Forgács Cs. (2008): Smallholders and Changing Markets: Observations on Regional Level. Society and Economy, Vol 30. No. 1. June, 5-28. pp. – (5) Elek S. (2008): A kis farmok életrevalók. FALU, 23. évf. 2. sz. 91-94. pp. – (6) Forgács Cs. (2008a): Azért mert kicsi, még hasznos a társadalomnak. A mezőgazdasági kistermelők versenyképességéről. FALU, 23. évf. 1. sz. 17-39. pp. – (7) Forgács Cs. (2008b): A kisgazdaságok társadalmi megítéléséhez. FALU, 23. évf. 2. sz. 89-90. pp. – (8) Harangi-Rákos M. – Szabó G. (2011): A mezőgazdasági tár-

[6] Az AKI a KSH-tól eltérően nem 1800, hanem 2200 munkaórával vette figyelembe az éves munkaerőegységet.

sas vállalkozások gazdálkodásának vizsgálata a 2002–2009 közötti időszakban. Gazdálkodás 55. évf. 4. sz. 358-367. pp. – (9) Harangi-Rákos M. – Szabó G. (2012): The economic and social role of private farms in Hungarian agriculture. Applied Studies In Agribusiness And Commerce – Apstract, 5. sz. 33-41. pp. – (10) Kapronczai I. (2011): A magyar agrárgazdaság az EU-csatlakozástól napjainkig. Szaktudás Kiadó Ház, Budapest, 199 p. – (11) Kapronczai I. (2013): Opponensi vélemény Harangi-Rákos Mónika „A társas vállalkozások és az egyéni gazdaságok gazdasági szerepének a változása, különös tekintettel az állattenyésztésre" c. doktori (PhD) értekezéséről. (Debreceni Egyetem Ihrig Károly Doktori Iskola) – (12) Keszthelyi Sz. – Pesti Cs. (2012): A tesztüzemi információs rendszer eredményei – 2011. Agrárgazdasági Információk, Agrárgazdasági Kutató Intézet, Budapest – (13) KSH (2008): Magyarország mezőgazdasága, Gazdaságtipológia, 2007. http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/momg/momg07.pdf – (14) KSH (2010): Magyarország mezőgazdasága, 2010. (Általános mezőgazdasági összeírás) http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/gszo/amo10.pdf – (15) KSH (2011a): Magyarország mezőgazdasága, 2010, Termelési típus, gazdálkodási cél, gazdaságméret. (Általános mezőgazdasági összeírás) http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/idoszaki/gszo/amo10elo2.pdf – (16) KSH (2011b): Tájékoztatási adatbázis – A kibocsátás és a bruttó hozzáadott érték. http://statinfo.ksh.hu/Statinfo/haDetails.jsp?lang=hu – (17) KSH (2012): A bruttó mezőgazdasági kibocsátás termékcsoportonkénti adatai a gazdálkodó szervezeteknél és az egyéni gazdaságokban a 2006–2010 közötti időszakban. (Kézirat) – (18) Nagy B. (2008): Forgács Csaba „Csak azért mert kicsi, még hasznos a társadalomnak" című írásához. FALU, 23. évf. 2. sz. 83-88. pp. – (19) Nagy F. (2012): Fej a homokban, vagy szembenézés a globalizációval. Tennivalók az élelmiszer-gazdaságban. In: Csete L. – Fehér I. (szerk.): A Duna két partján. Szent István Egyetem, Gödöllő, 50-61. pp. – (20) Szabó G. G. (2011): Szövetkezetek az élelmiszer-gazdaságban. Agroinform Kiadó, Budapest, 250 p. – (21) Udovecz G. – Pesti Cs. – Keszthelyi Sz. (2012): Nyertes és vesztes gazdaságok Magyarországon. Gazdálkodás, 56. évf. 5. sz. 387-397. pp.

1. melléklet

Egyéni gazdaságok átlagadatai a 2001–2011 közötti időszakban

	Bruttó termelési érték (M Ft)	Mezőgazdasági alaptevékenység termelési értéke (M Ft)	Bruttó hozzáadott érték (M Ft)	Nettó hozzáadott érték (M Ft)	Használt földterület (ha)	Éves munkaerőegység	Számosállat
2001–2003	574 201	468 576	163 524	97 430	2 451 210	102 415	604 228,4
2004–2007	697 274	520 113	302 431	215 704	2 582 492	99 372	642 596,7
2008–2011	952 299	693 791	429 905	344 314	2 692 112	102 168	602 794,0

Forrás: saját számítás Keszthelyi – Pesti, 2012 aggregált adatai alapján

Társas vállalkozások átlagadatai a 2001–2011 közötti időszakban

	Bruttó termelési érték (M Ft)	Mezőgazdasági alaptevékenység termelési értéke (M Ft)	Bruttó hozzáadott érték (M Ft)	Nettó hozzáadott érték (M Ft)	Használt földterület (ha)	Éves munkaerőegység	Számosállat
2001–2003	962 790	594 766	235 303	173 108	2 060 870	90 999	865 179,5
2004–2007	1 016 987	673 785	348 763	269 415	2 130 637	76 780	819 827,5
2008–2011	1 289 782	857 379	444 867	348 812	2 132 712	66 212	758 107,5

Forrás: saját számítás Keszthelyi – Pesti, 2012 aggregált adatai alapján